

Ecologische evaluatie Agrarisch Natuur- & Landschapsbeheer

Tim Visser
Erik Kleyheeg

- Wageningen Environmental Research
- Sovon Vogelonderzoek Nederland

april 2025

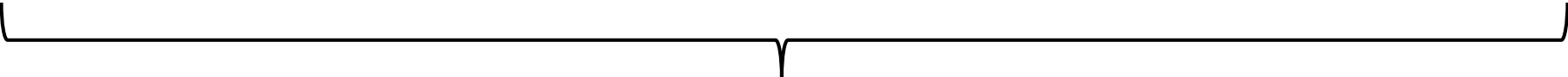

WAGENINGEN
UNIVERSITY & RESEARCH

Vernieuwingen:

- Agrarische Collectieven
 - Leefgebieden
 - Flexibiliteit
 - Focus op kanrijkse gebieden 'meer doen in minder gebieden'
-
- Citaat van BIJ12 (2014): *"Het agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer zal in de toekomst een duidelijke meerwaarde op moeten leveren voor natuur, landschap en agrarisch ondernemerschap, meer dan nu het geval is. Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer zal dan ook moeten bijdragen aan het handhaven of verbeteren van de staat van instandhouding van soorten van de Vogel- en Habitatrichtlijn."*

68 doelsoorten

Tussentijdse evaluatie ANLb stelsel (Boonstra et al, 2021):

De uitvoerbaarheid van het stelsel is toegenomen ten opzichte van het voorgaande subsidiestelsel.

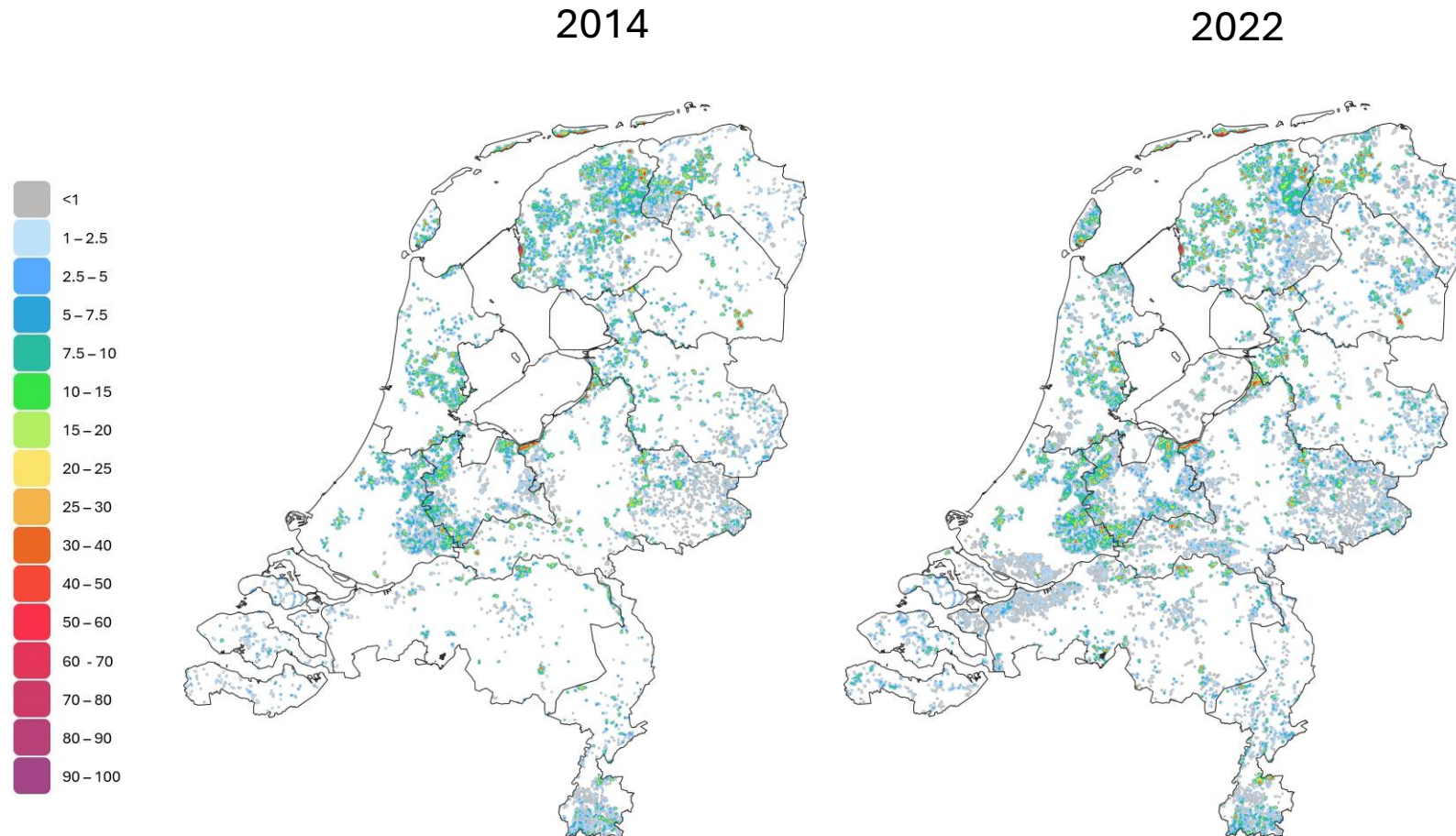
Hoofdvraag ecologische evaluatie:

- In welke mate heeft het ANLb in de periode 2016-2022 effect gehad op de populatietrends van de doelsoorten en welke bijdrage is daarmee geleverd aan de bijbehorende nationale instandhoudingsdoelstellingen?

Afbakening vandaag:

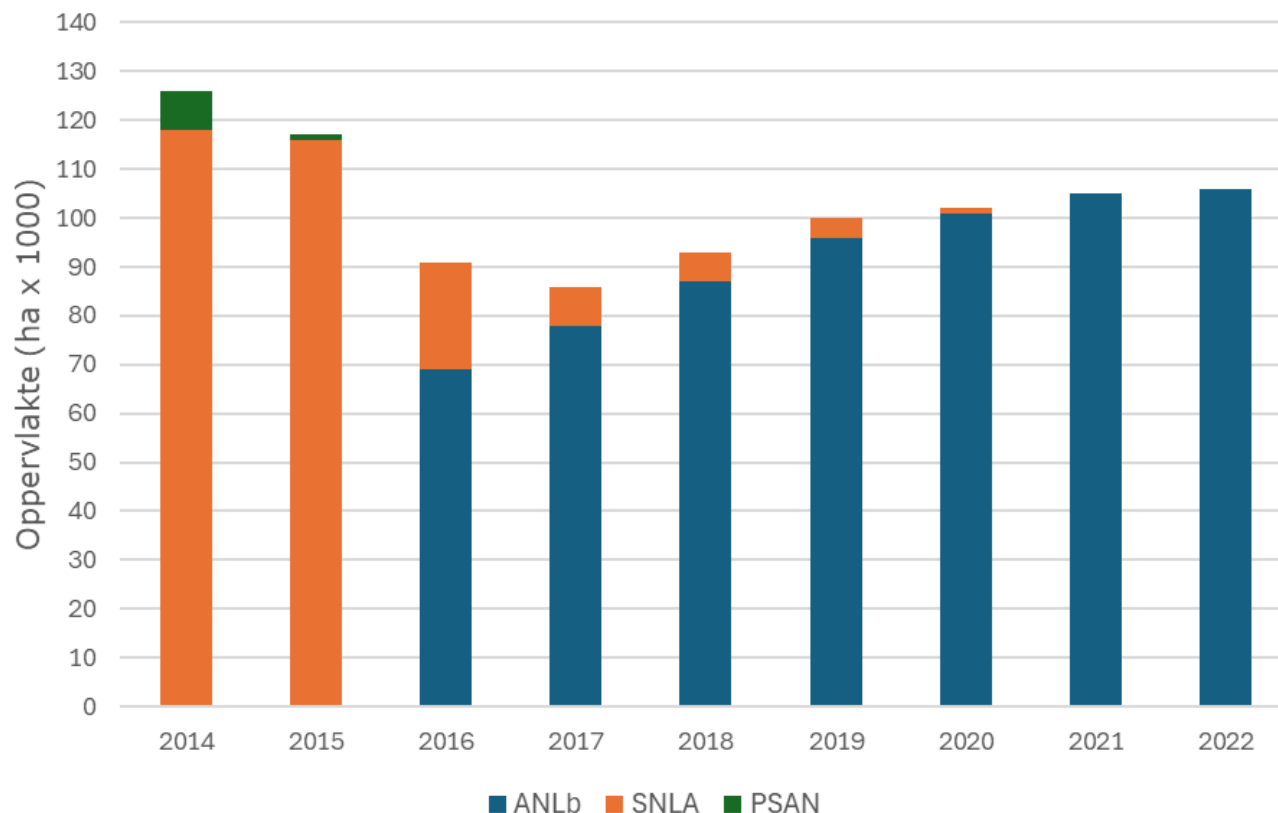
- Focus op weide- en akkervogels, vissen & amfibieën

M1: Ontwikkeling ANLb

Toelichting: agrarisch natuurbeheer in 2014 (links) versus 2022 (rechts). De kaart toont het percentage zwaar agrarisch natuurbeheer binnen een straal van 500 meter. Zo wordt zichtbaar in welke regio's agrarisch natuurbeheer veel en weinig voorkomt.

Ontwikkeling areaal agrarisch natuurbeheer in Nederland

Geleidelijke afname tot 86 duizend hectare in 2017

Gedeeltelijk herstel naar 106 duizend hectare in 2022

Figuur 1.1: Totaal areaal agrarisch natuurbeheer in Nederland in de periode 2014 t/m 2022, zoals uitgerekend op basis van de kaartlagen ontwikkeld in het kader van voorliggende ecologische evaluatie (zie bijlage 1). Gedurende deze periode waren er drie verschillende subsidiestelsels voor agrarisch natuurbeheer van kracht: PSAN (Provinciale subsidieregeling agrarisch natuurbeheer, 2007 tot en met 2010, doorloop tot 2015), SNLA (Subsidiestelsel Natuur & Landschap - agrarisch, 2010 tot en met 2016, doorloop tot 2020) en ANLb (Agrarisch Natuur en Landschapsbeheer, 2016 tot heden).

Aandeel van totale areaal landbouwgrond

WAGENINGEN
UNIVERSITY & RESEARCH

Aandeel (%) van totale areaal landbouwgrond waar ANLb wordt uitgevoerd (2022)

- zonder ANLb
- ANLb - legselbeheer
- ANLb - zwaar graslandbeheer
- ANLb - Akkerbeheer
- ANLb - Landschapselementen
- ANLb - Sloot- en poelbeheer
- ANLb - overig

Situatie 2022:

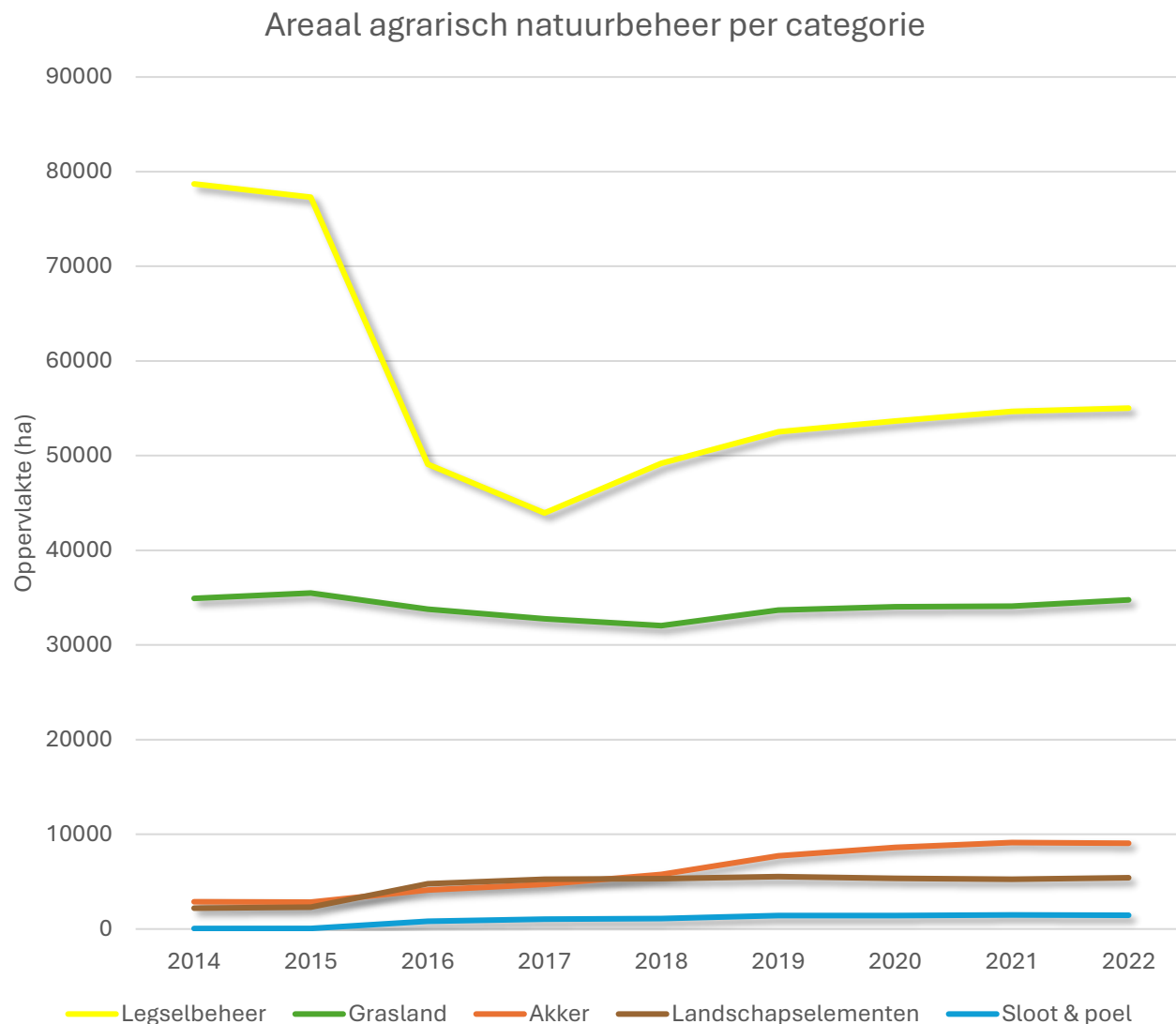
- 5.18% ANLb
- 2.51% ANLb indien legselbeheer niet meetelt
- 94.82% van areaal landbouwgrond → geen ANLb

Figuur 1.3: Het aandeel (%) van het totale areaal Nederlandse landbouwgrond waar in 2022 ANLb werd uitgevoerd. (%) opgedeeld in verschillende beheercategorieën. .

Samenstelling beheer

WAGENINGEN
UNIVERSITY & RESEARCH

Figuur 1.2: Ontwikkeling van het landelijk areaal agrarisch natuurbeheer in de periode 2014-2022 opgedeeld in verschillende beheercategorieën.

Situatie 2022:

- 52% legselbeheer
- 33% grasland
- 9% akker
- 5% landschapselementen
- 1% sloot en poel

Ruimtelijke clustering

**Credo bij intrede ANLb in 2016
'meer doen in minder gebieden'**

Ruimtelijke clustering

**Credo bij intrede ANLb in 2016
'meer doen in minder gebieden'**

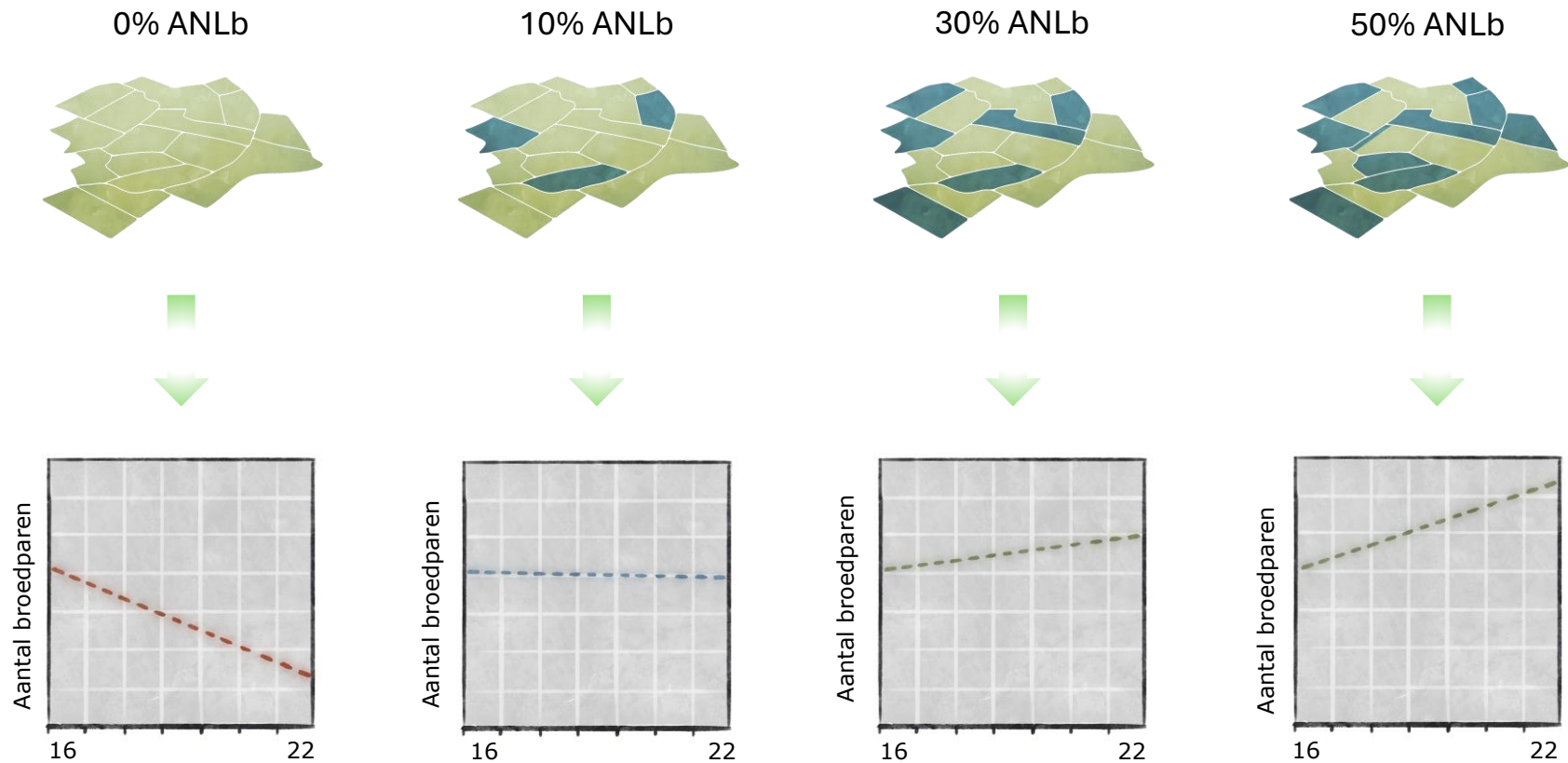
**Credo bij intrede ANLb in 2016
'meer doen in minder gebieden'**

Wat blijkt?

- Gemiddelde ruimtelijke clustering niet toegenomen
- Wel licht toegenomen voor weidevogelbeheer

- Grote veranderingen in termen van areaal zijn uitgebleven
- Nog altijd bestaat het overgrote deel van het ANLb uit graslandbeheer
- Ten opzichte van het totale areaal landbouwgrond is ANLb marginaal aanwezig (5.18% of 2.51%)
- Licht positieve ontwikkelingen waarneembaar wat betreft weidevogelbeheer: lichte toename ruimtelijke clustering + meer ecologisch impactvolle beheerpakketten zoals plasdras en kruidenrijk grasland ten koste van uitgesteld maaibeheer.
- Akkervogelbeheer ontwikkelt zich in snel tempo

M4 Relatie tussen aandeel zwaar beheer en trends

Hypothese: des te groter het aandeel van een gebied dat uit zwaar ANLb beheer bestaat, des te positiever de trend van daar in voorkomende broedvogel-doelsoorten

Resultaat, individuele doelsoorten

	T	A	G
 Zomertaling (1)	*		
 Slobeend	ns		
 Torenvalk (1)	ns		
 Patrijs (1)	ns	ns	ns
 Scholekster	ns	ns	ns
 Kievit	*	ns	ns
 Watersnip (1)	ns		
 Grutto	**	ns	*
 Wulp	ns		
 Tureluur	ns	ns	ns

	T	A	G
 Houtduif	ns	ns	ns
 Veldleeuwerik	ns	ns	ns
 Graspieper	ns	ns	ns
 Gele kwikstaart	*	ns	*
 Gekraagde roodstaart	ns		
 Grote lijster (1)	ns		
 Spotvogel	ns		
 Spreeuw	**	ns	***
 Ringmus	ns		
 Kneu	ns	ns	ns

Geen significant effect (15 van 20)

Significant positief effect (5 van 20):

- Zomertaling
- Kievit
- Grutto
- Gele kwikstaart
- Spreeuw

Resultaat

Open grasland

Open akkerland

*

Natte dooradering

ns

Droge dooradering

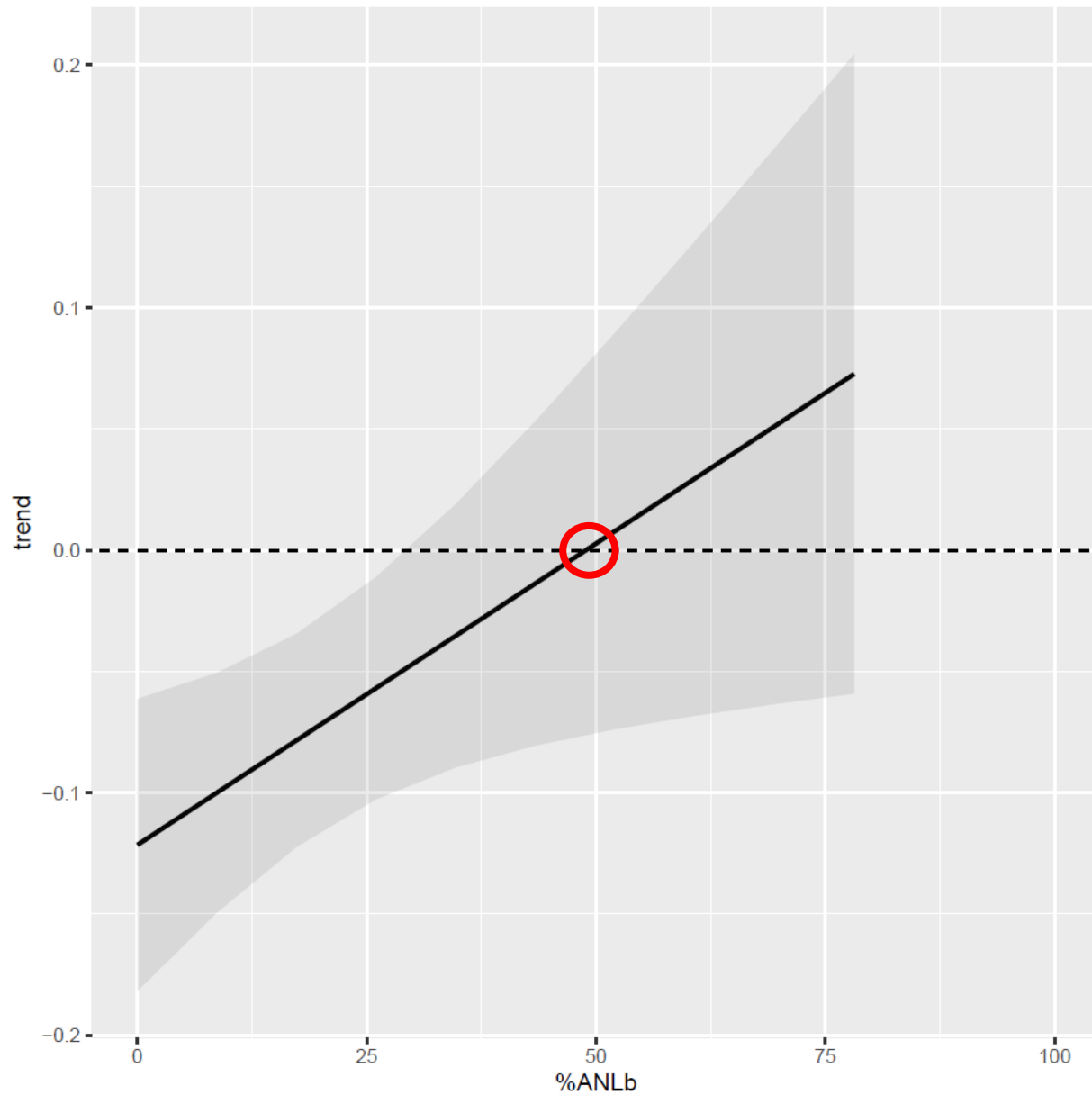
Geen significant effect

- Doelsoortgroep natte dooradering

Significant positief effect:

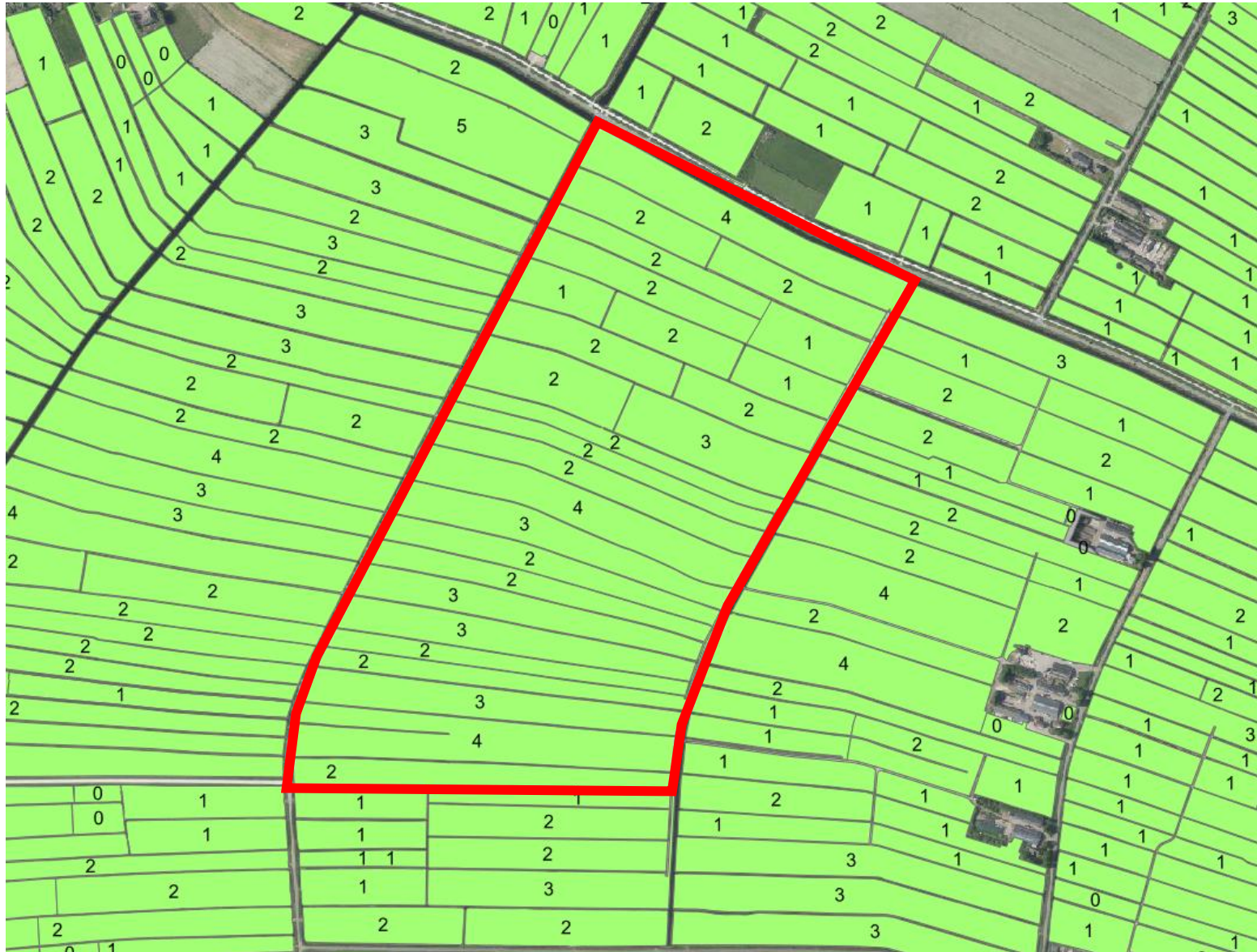
- Doelsoortgroep open grasland
- Doelsoortgroep open akkerland
- Doelsoortgroep droge dooradering.

Resultaat, omslagpunten

Benodigd aandeel zwaar beheer op gebiedsniveau voor stabiele trends is fors, bijvoorbeeld 49% voor de grutto

Resultaat, omslagpunten

Voorbeeld voor grutto

Percentage zwaar ANLb= 12.5%

- 9%

Voorbeeld voor grutto

Percentage zwaar ANLb= 25%

- 5%

Voorbeeld voor grutto

Percentage zwaar ANLb= 50%

Stabiel

Voorbeeld voor grutto

Percentage zwaar ANLb= 75%

+ 6%

Resultaat, omslagpunten

	Benodigd voor stabiele trend
Doelsoortgroep open grasland	41%
Doelsoortgroep open akkerland	16%

Grutto	49%
Gele Kwikstaart (gras)	4%

Benodigd aandeel zwaar beheer op gebiedsniveau voor stabiele trends is fors.

1) Grote verschillen tussen soorten!

2) Representatief voor de jaren 2016-2022 in termen van:

- Kwaliteit landschap (waterpeil, openheid)
- Kwaliteit ANLb beheer (samenstelling, uitvoering, etc.)
- Andere factoren (niveau van predatie en bestrijding daarvan, weer, etc.)

3) Spreiding: in sommige gebieden minder nodig, maar in andere juist meer!

4) Uit een verkenning blijkt: gebieden die uit voldoende zwaar ANLb-beheer bestaan (rond omslagpunt of meer) bestaan wel, maar zijn schaars.

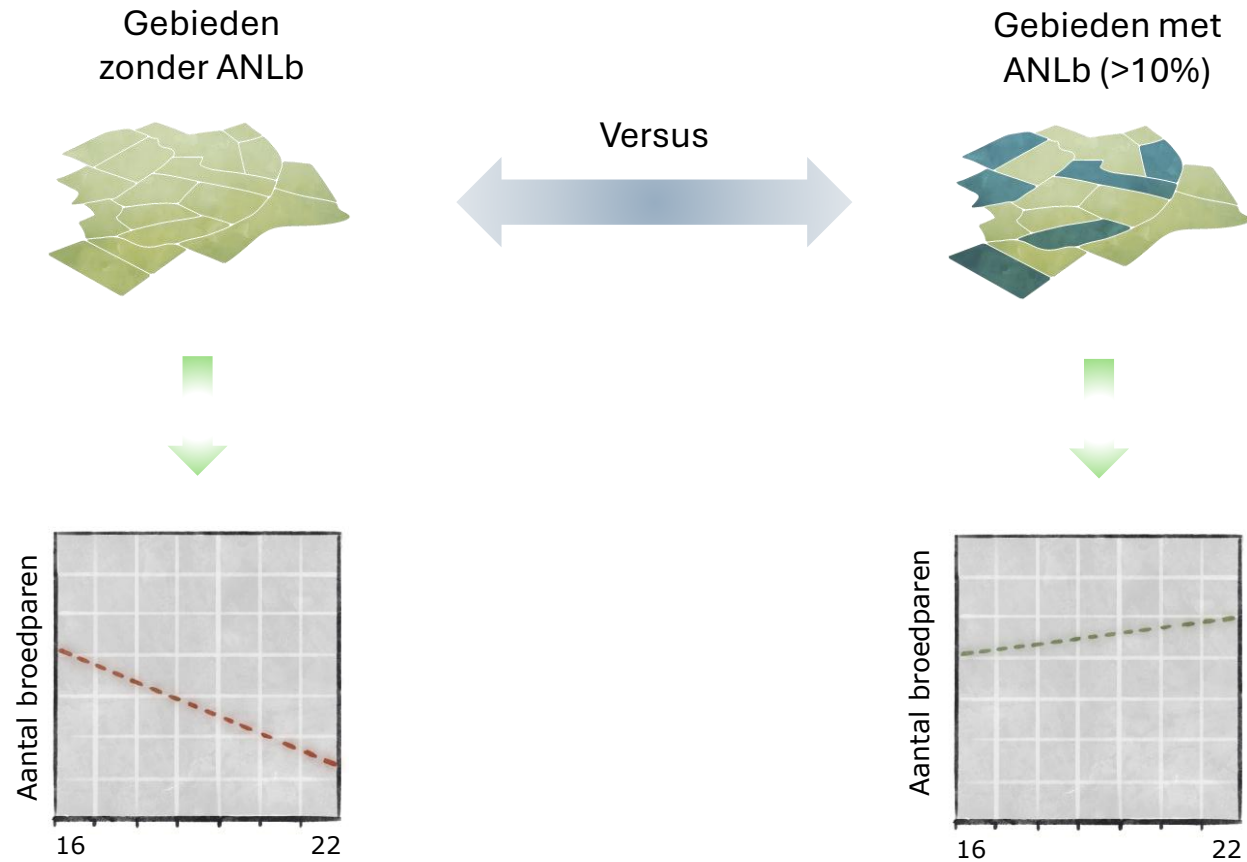
Positieve signalen voor ANLb:

- 5 van 20 soorten positief effect → sterke indicatie ANLb op gebiedsniveau *kan* leiden tot stabiele/positieve trends
- 3 van 4 doelsoortgroepen positief effect (uitzondering: natte dooradering)

Stof tot nadenken:

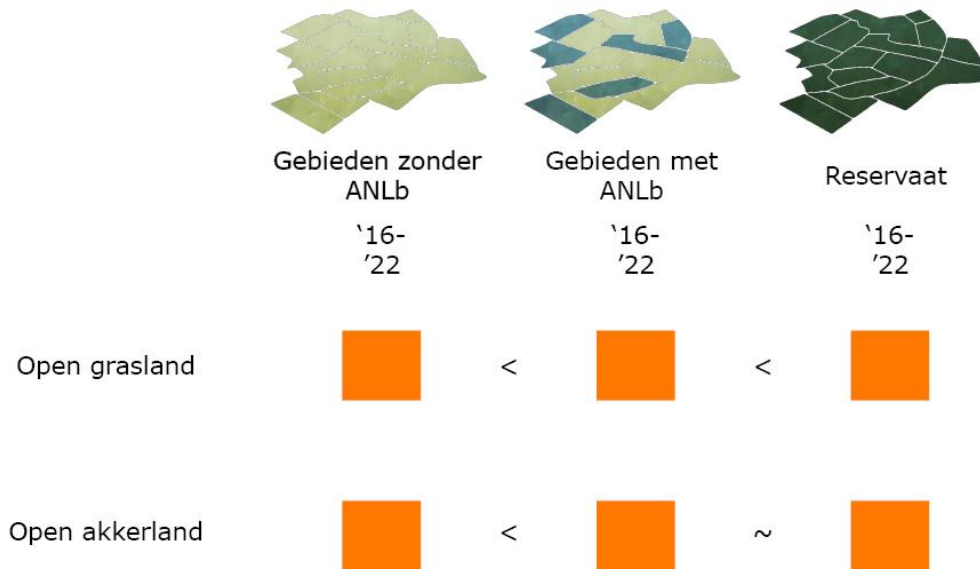
- Het stabiliseren van trends van boerenlandvogels lijkt mogelijk middels het ANLb; maar het vraagt om een flinke inspanning;
- Op grond van deze uitkomst mag men verwachten dat de trends van de meeste broedvogel-doelsoorten in de meerderheid van de gebieden met ANLb negatief zijn, omdat de meeste gebieden voor een te klein gedeelte uit zwaar beheer bestaan

M3: Gebieden met ANLb versus gebieden zonder ANLb

Hypothese: In gebieden met ANLb is de trend van broedvogel-doelsoorten positiever dan in gebieden zonder ANLb

Resultaat, doelsoortgroepen

ANLb versus referentie

Open grasland, open akkerland en natte dooradering: beter, maar nog steeds negatief (dus een remming van de afname).

Weidevogels:

Referentie = -3.0%

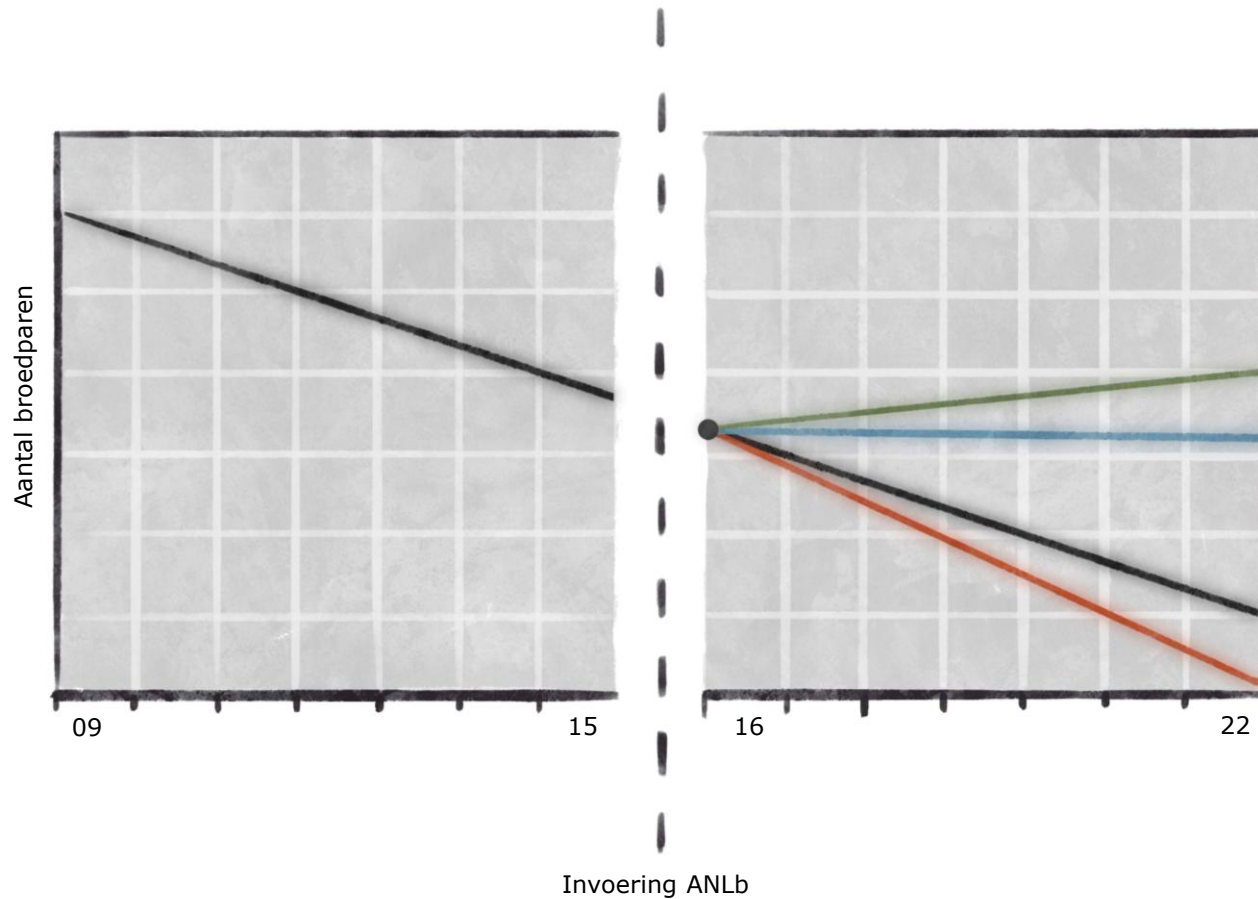
ANLb = -1.1%

Reservaat = -0.6%

Resultaten op soortniveau vooral voor weidevogels, o.a. kievit, grutto en tureluur nemen minder snel af in gebieden met ANLb dan in referentiegebieden.

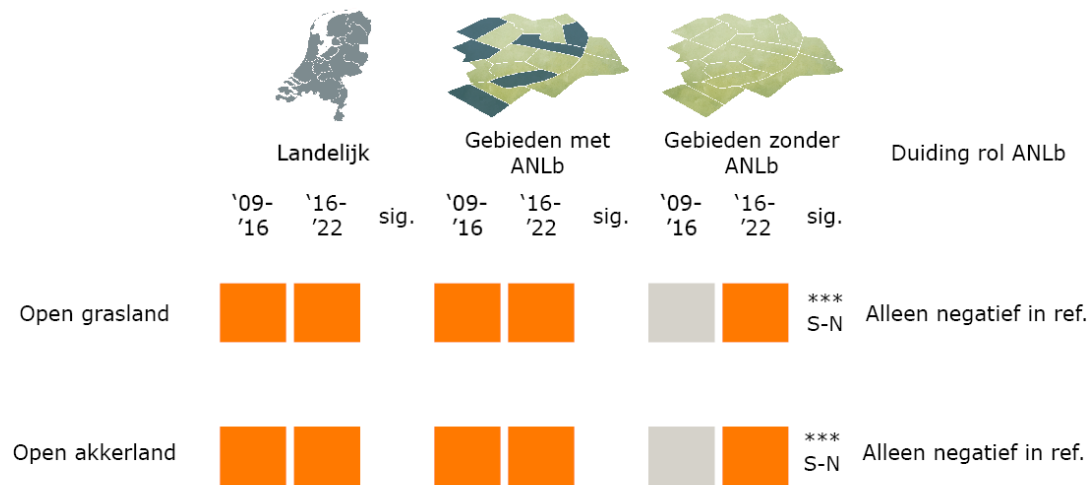
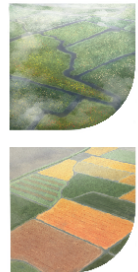
Trends van broedvogeldoelsoorten zijn beter in gebieden met ANlb dan in gebieden zonder ANlb, maar er is nog steeds sprake van een afname (ANlb functioneert als rem op de afname)

M2: Vergelijking van trends van doelsoorten voor en na de invoering van het ANLb

Hypothese: De trends van doelsoorten zijn sinds de invoering van het ANLb in 2016 in gunstige richting veranderd (knikpunt), te danken aan een positief knikpunt in gebieden met ANLb

Resultaat, doelsoortgroepen

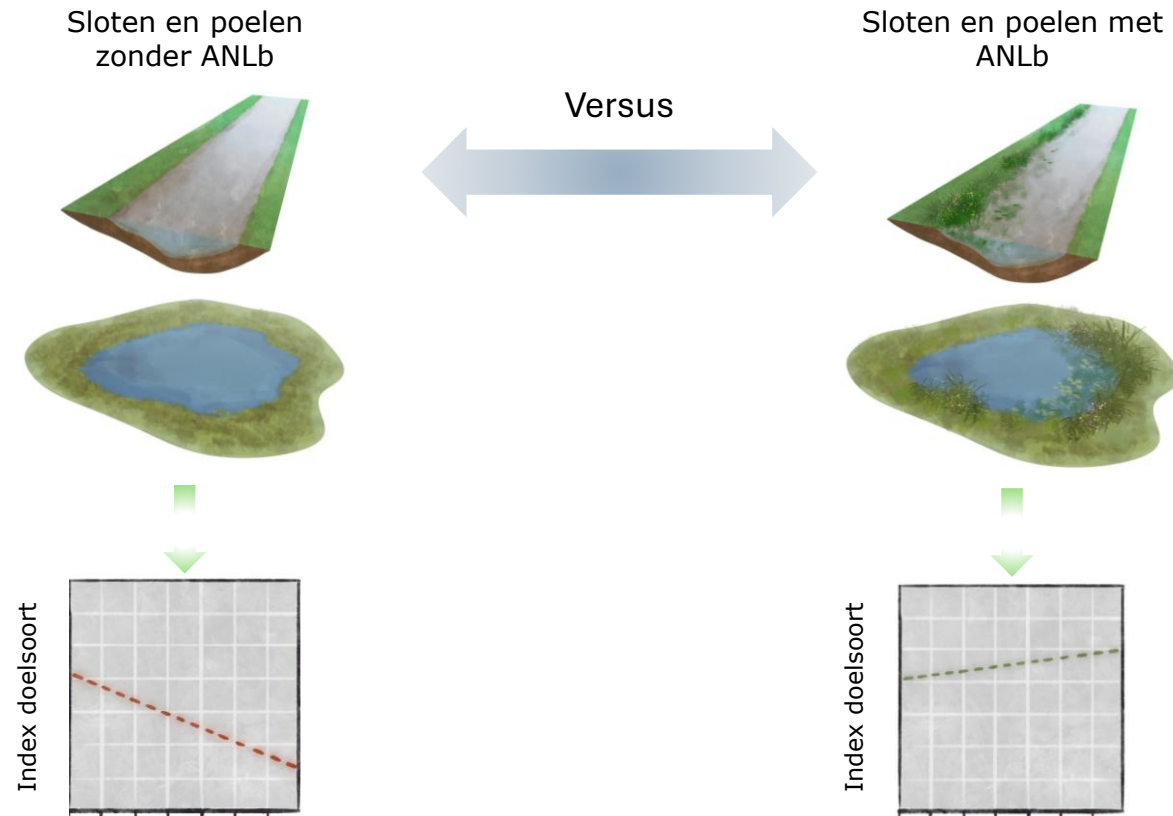

Open grasland & open akkerland

- Landelijk negatieve trend niet significant van koers gewijzigd
- Negatieve trend in ANLb-gebieden niet significant van koers gewijzigd
- Trend in referentiegebieden van stabiel naar negatief

- Landelijke trends voor overgrote deel gecontinueerd: ANLb heeft in ieder geval geen grote koerswijzigingen gerealiseerd
- Trends van doelsoortgroepen open grasland en open akkerland nog steeds negatief

M7 Sloten en poelen met en zonder ANLb

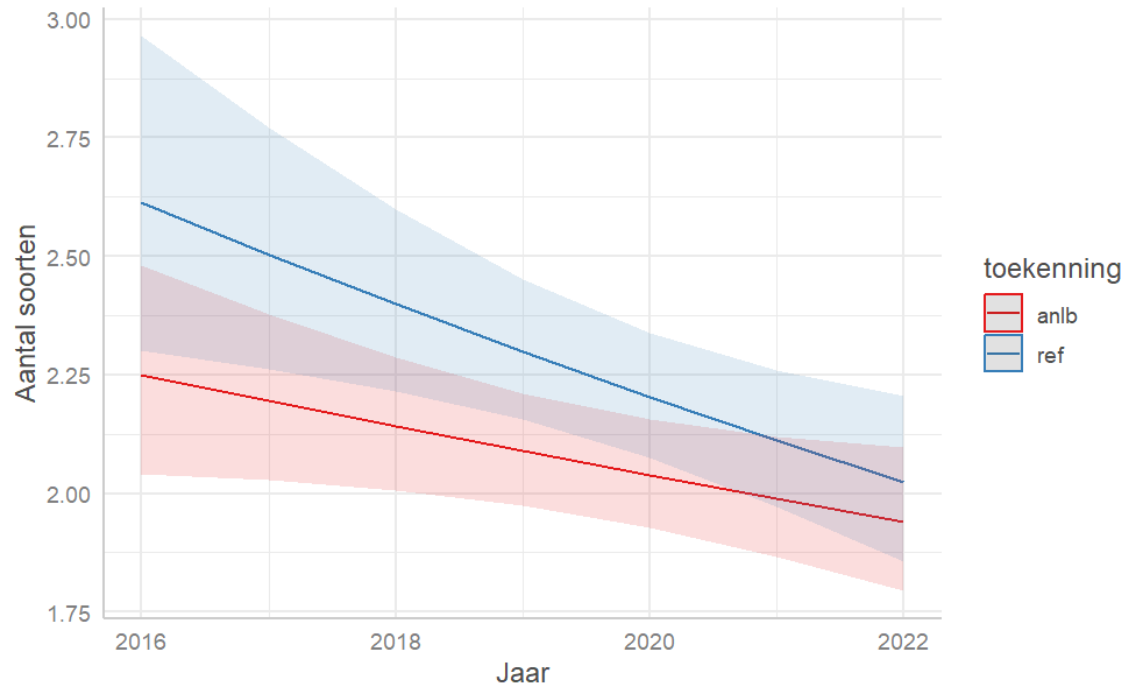
Resultaat, individuele doelsoorten

		Sloten en poelen met ANLb		Sloten en poelen zonder ANLb
	Bittervoorn		~	
	Grote modderkruiper		~	
	Boomkikker		~	
	Kamsalamander		~	
	Knoflookpad		~	
	Poelkikker		~	
	Rugstreeppad		~	

Geen significante verschillen
tussen sloten en poelen met en
zonder ANLb.

Veelal negatieve trends.

Soortenrijkdom sloten

Soortenrijkdom in sloten neemt af (zowel in sloten met als sloten zonder ANLb)

M9 Synthese

Resultaten van modules voor weide- en akkervogels rijmen met elkaar

- Module 4: Positieve trends zijn mogelijk als een gebied uit een voldoende groot aandeel zwaar beheer bestaat, maar zulke gebieden zijn schaars (grenzen van inpasbaarheid plaatselijk bereikt?)
- Module 3: In gebieden met ANLb daalt het aantal broedparen minder snel dan in gebieden zonder ANLb, maar er is nog steeds sprake van een afname
- Module 2: ANLb heeft de landelijk negatieve trend niet significant omgebogen, omdat:
 - a) De meeste gebieden onvoldoende zwaar beheer hebben, waardoor de trend in ANLb-gebieden wel beter is, maar nog steeds negatief.
 - b) Slechts 2,51% van de landbouwgrond onder zwaar agrarisch natuurbeheer valt, wat onvoldoende is om landelijke trends te keren. Het ANLb zou extreem goed moeten presteren om te compenseren voor de negatieve trends in gebieden zonder ANLb.

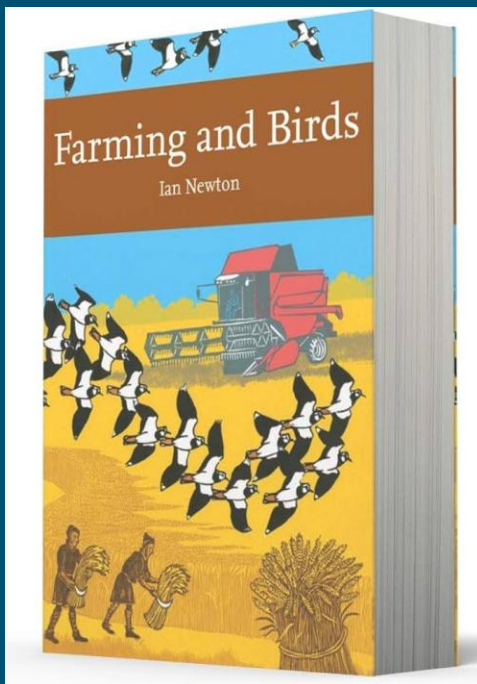
Tegenvallende resultaten door combinatie van:

- Te weinig ingrijpend beheer (ecologisch slootschonen vormt de basis van goed slootbeheer)
- Beheer op de verkeerde plek
- Externe factoren: rivierkreeften, slechte waterkwaliteit door decennialange vermesting + slechte kwaliteit inlaatwater

Invloedsfeer ANLb & historisch besef

Buiten directe invloedsfeer ANLb:

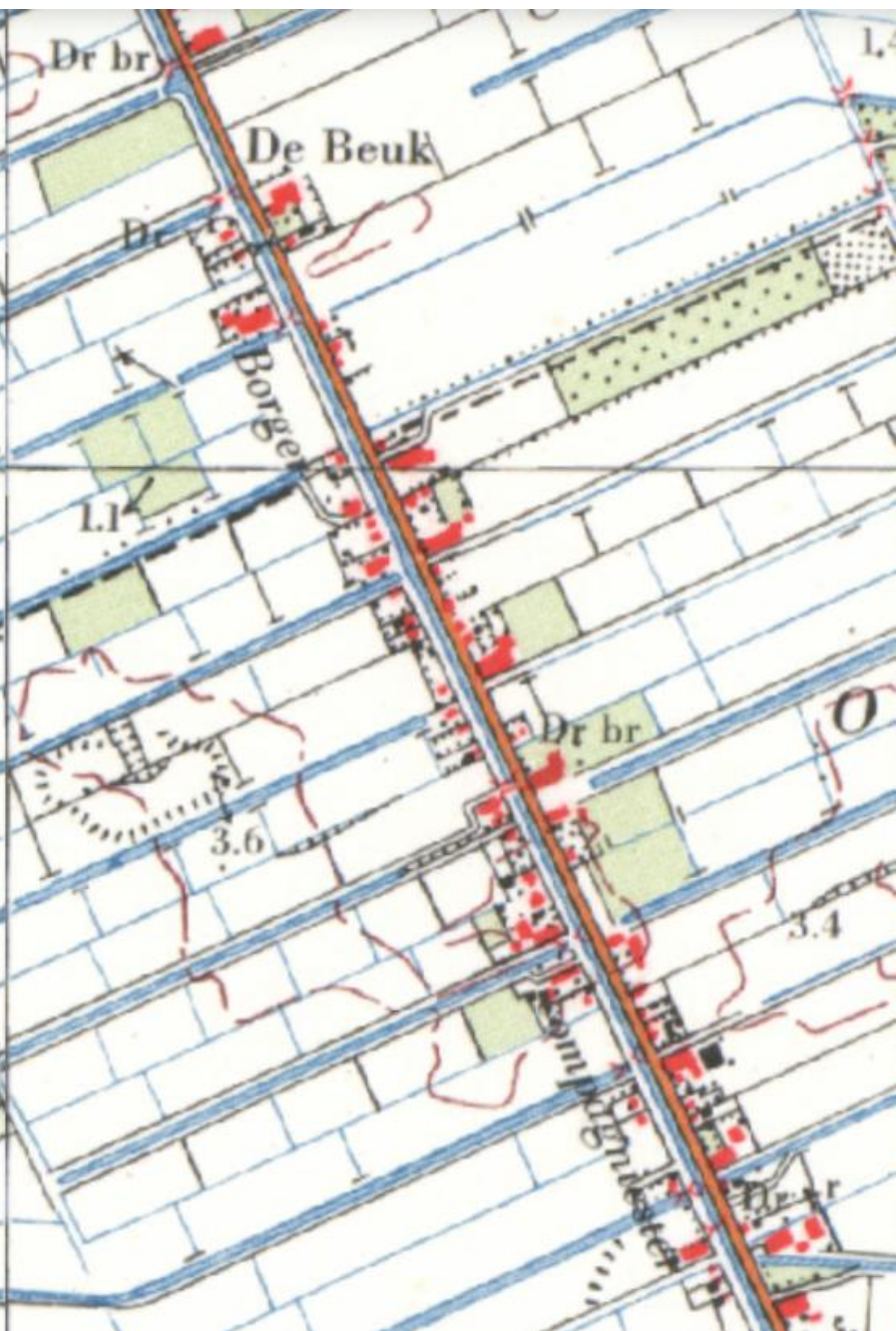
- Predatie
- Ontwikkelingen in overwinteringsgebieden
- Ziekte en jacht
- Intensivering en daarmee samenhangende verandering van de landbouw (waterpeil, gewasdiversiteit, kleinschaligheid, bestrijdingsmiddelen, gewasrotaties, heterogeniteit landschap, semi-natuurlijke elementen) (!)

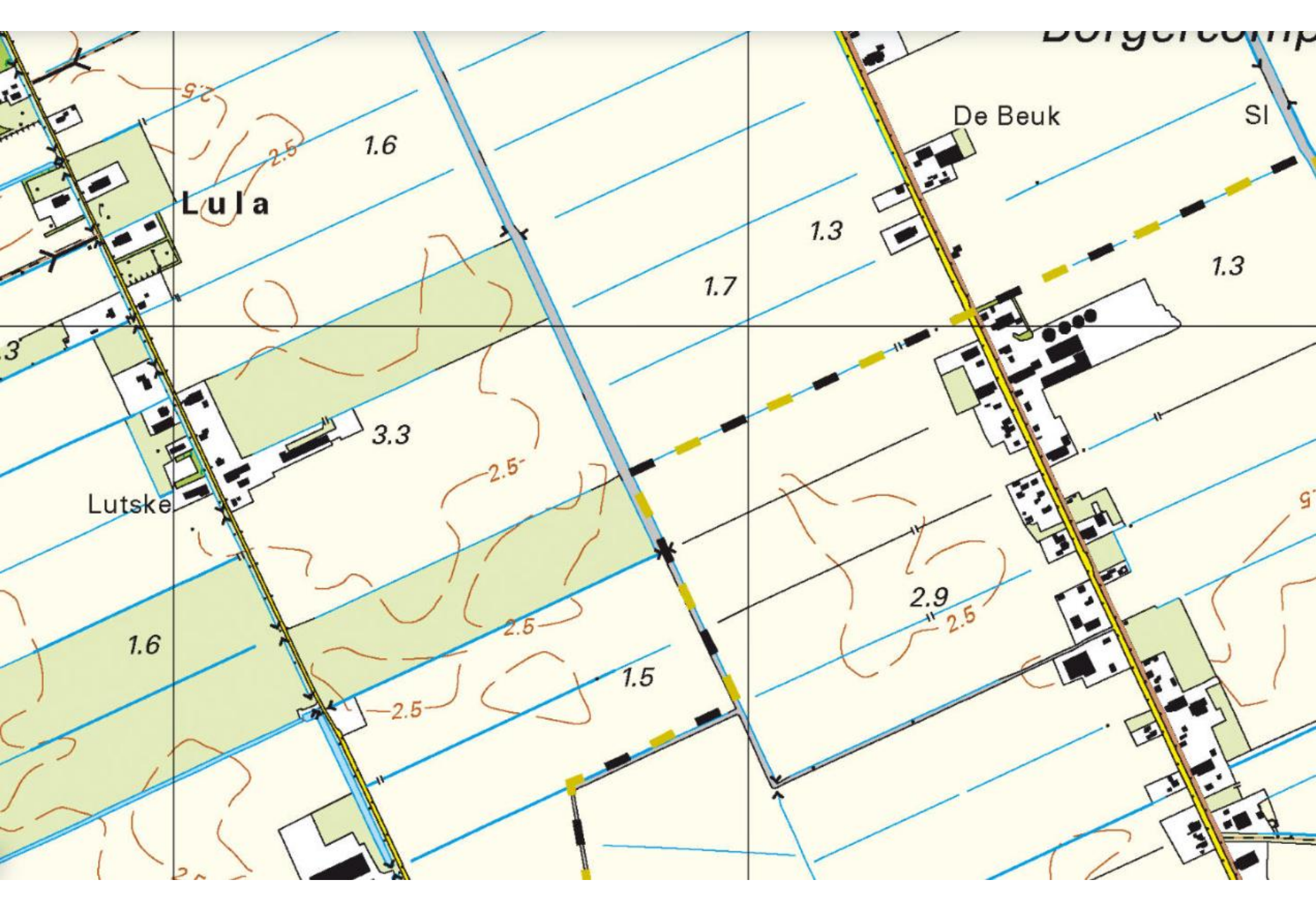

Newton, 2017

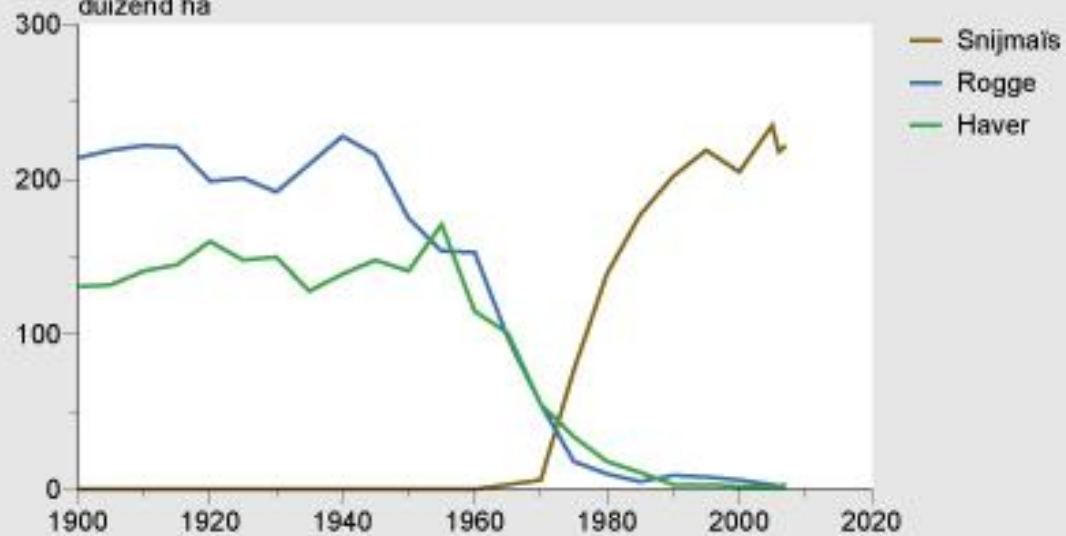
Rigal et al, 2023

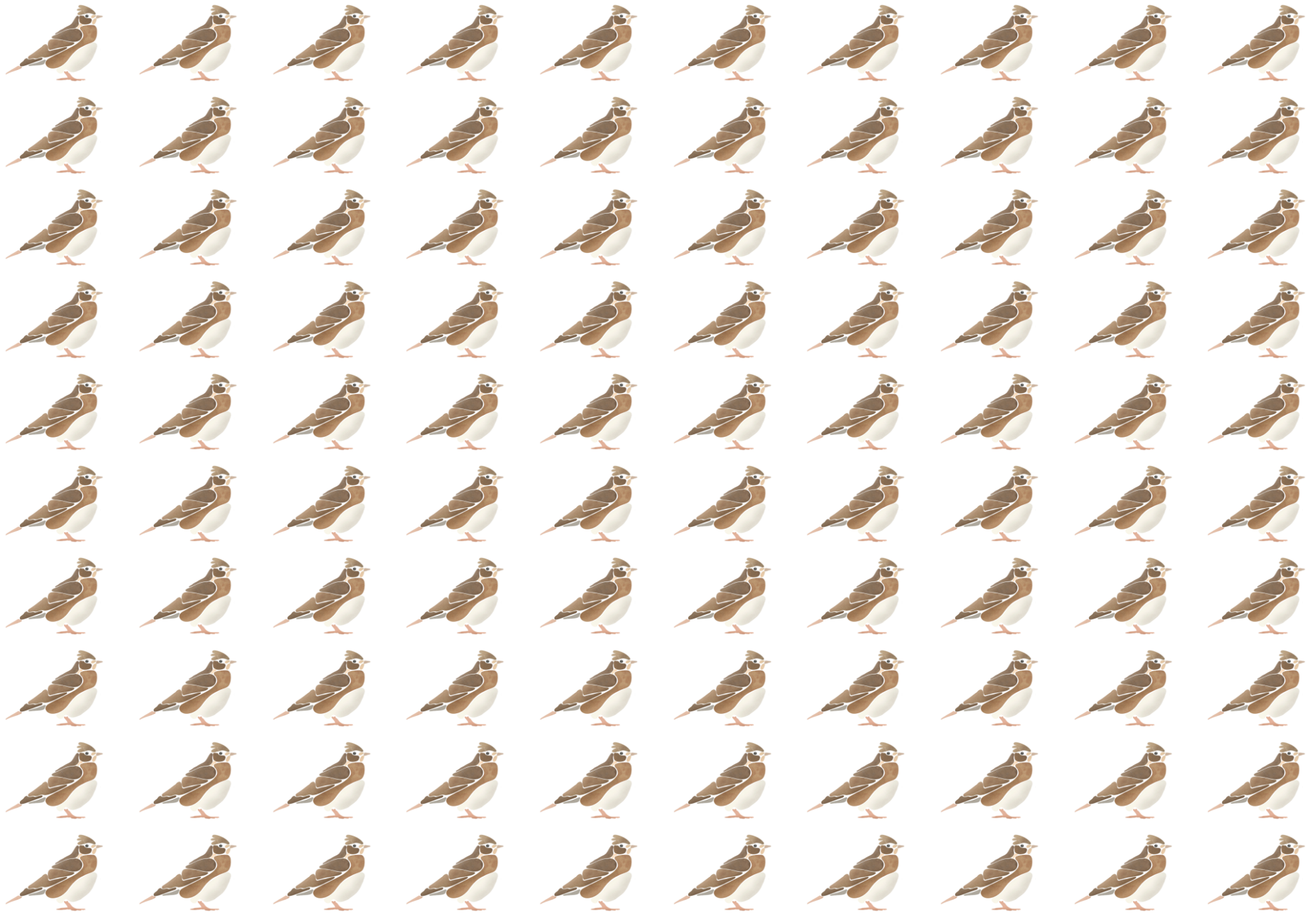
Areaal rogge, haver en snijmaïs

duizend ha

Bron: CBS, 2008.

CBS/MNC/apr08/1179

Naïef:

- Terug willen naar hoe het ooit was
- Het verleden negeren

Conclusie:

- Het ANLb heeft de afname van een aantal boerenlandvogels afgeremd
- Desalniettemin is nog steeds sprake van brede afnames, met name van weidevogels, akkervogels, vissen en amfibieën
- Het ANLb zou kunnen werken (en werkt lokaal ook), mits gebieden voor een voldoende groot deel uit zwaar beheer bestaan
- Continuering op de huidige voet zal onvoldoende zijn om de landelijk negatieve trends om te buigen, daarvoor:
 - a) Bestaan gebieden waar ANLb wordt uitgevoerd gemiddeld genomen voor te kleine aandelen uit zwaar beheer
 - b) Is de impact van het ANLb op landelijke trends te klein, omdat slechts op 2,51% van het totale areaal landbouwgrond ANLb wordt uitgevoerd

Aanbeveling 1

- 1) Zet in op uitbreiding van zwaar beheer dat ruimtelijk geclusterd wordt uitgevoerd:
- Het wetenschappelijk fundament voor geclusterd zwaar beheer is stevig.
 - Niet doen (!): uitbreiden van het areaal ANLb door in nieuwe gebieden een klein aandeel zwaar beheer te creëren; dat heeft als hoogste haalbare resultaat het afremmen van de afname.
 - Probleem: grens van inpasbaarheid bedrijfsvoering

Aanbeveling 2

Werk aan inbedding van het ANLb in een integrale landbouwvisie, omdat veel factoren die de doelsoorten beïnvloeden deels buiten de directe invloedssfeer van het ANLb liggen.

OF

Breng deze factoren (zoals samenstelling bouwplan) binnen de directe invloedssfeer van het ANLb

'ANLb – boer'

Wat?

Boeren die kiezen voor een agrarisch bedrijf dat:

- Voor een dusdanig substantieel (!) deel uit ANLb beheer bestaat dat bedrijfsmatige consequenties onvermijdelijk zijn
- Op bedrijfsniveau aanpassingen doorvoeren die bijdragen aan biodiversiteit en andere beleidsopgaven (samenstelling bouwplan, vee, mest, etc.)

Hoe aantrekkelijk te maken?

Maak dit tot een aantrekkelijke en haalbare opgave, door mozaiektoeslagen onderdeel uit te laten maken van het stelsel, te verdedigen door:

- Grenzen van inpasbaarheid in reguliere bedrijfsvoering worden doorbroken – bedrijfsmatige consequenties
- Maatwerk / micromanagement boer

Waarom?

- Dominante factoren die nu buiten de invloedssfeer van het ANLb liggen (bijvoorbeeld samenstelling bouwplan) binnen de invloedssfeer laten vallen
- Vaart achter opgave 'ruimtelijke clustering zwaar beheer' → Wordt al decennia lang geopperd, maar lijkt niet eenvoudig te realiseren
- Potentiele koppelkansen met andere beleidsopgaven zijn groot (waterkwaliteit, eiwittransitie, klimaat (vernatting), zelfvoorzienendheid, stikstof, etc.)
- Efficiënte inzet ANLb

Wat voor beheer?

- Regio-specifiek (veenweiden, hoevelandschap, noordelijk zeekleigebied, etc.)
- Gericht op gemeenschap van doelsoorten
- Onderzoekers, leden van agrarisch collectieven en agronomen kunnen samenwerken tijdens de ontwerpfase (randvoorwaarden samenstelling beheer, vrijheidsgraden)

ANLb-boer, veenweide

Beheer:

- 50% zwaar beheer gericht op lange termijn ontwikkeling habitatkwaliteit (mix van kruidenrijk grasland, extensieve beweiding, botanisch grasland, etc.
- x% vernatting (!)
- alle sloten ecologisch slootschonen, 'doodlopende sloten', etc.

Doelen:

- Biodiversiteit: Weidevogels, vissen en amfibieën, botanisch (?)
- Koppelkansen: waterkwaliteit, klimaat, verzakking stedelijk gebied, stikstof (indien bedrijfsmatige integraliteit gewaarborgd)

